

A SOPRONI PETÓFI SZÍNHÁZ ELŐADÁSA

Németh László
SZÉCHENYI
történelmi dráma

Széchenyi szerepében:
SZÉLES TAMÁS

Rendező:
CSISZÁR IMRE
Kossuth- és Jászai-díjas,
kiváló és érdemes művész

*Pszichológiai thriller a reformkor szellemi gigászáról.
Egy nagy sakkjátszma utolsó lépései.
Mi döntött a végzetes lövés mellett?
Hogyan jut el idáig egy hívő ember?*

„Egy ember a sors csapdájába szorult: öngyilkosságra készül. (...) Az emberek megzavarásában gyönyörködő fölény s elragadtatásukat kivívni akaró alkalmazkodás játéka ez...” – vall darabjáról Németh László, akinek drámája 1946-ban született, és az elmeógyógyintézetbe zárt Széchenyi István gróf életének végső dilemmáját tárja elénk. A dráma intellektuális anyaga a Goldmark doktorral folytatott két legfontosabb vitában bontakozik ki. Goldmark a darab kulcsfigurája, aki megfejtésül szolgál Széchenyi jellemének a megértéséhez. A pszichopata doktor voltaképp Széchenyi önmardosó kétségeit, sorsát és döntéseit mutatja fel egy izgalmas sakkjátszma stratégiai lépéseit követve...

Csiszár Imre gondolatai a drámáról

A darab rendezője pszichológiai thrillernek gondolja Németh László drámáját, mert az író a reformkori politikust – aki igazi szellemi gigász volt – önelemző módon megmutató történetbe helyezi. Németh László arra fókuszál, mi zajlik a fejekben, és ez nem mindig függ épp az adott kérdéstől. Látjuk a döblingi szobát. Oda érkeznek a szereplők, de a dialógusokat abból a szempontból kell értelmezni, ki mit is gondol egy helyzetben, s ez nem mindig függ össze a kérdésekkel. Németh László színészek számára nehezen mondható szöveget írt. Az alkotók Bártfay Rita dramaturg vezetésével tudatosan nem írták át azt. Ragaszkodtak az eredeti drámához, csak apró húzásokat végeztek benne.

„Írni olyan, mintha gyűjtogatnál”

Németh László 1946-ban írta ezt a művét. Megpróbáltatásokon ment át az ország, a jövője beláthatatlan. Az embereknek kevés idejük volt megérezni a szabadság lehetőségét. Talán nem véletlen, hogy Németh László a darabban Crescentiával, Széchenyi feleségével mondatja ki a korra utalva: „Írni, olyan, mintha gyűjtogatnál.” Németh László épp így érezte magát, s keresett magának egy olyan történelmi személyiséget, aki nagyon szívesen „gyűjtogatott”, mert valójában grafomán volt. Mindemellert nárcisztikus egyéniségként élt, imádta önmagát, szerette a gondolatait. Állandóan előtérbe helyezte azokat a személyiséggel együtt. Gyakorlatilag ezért a mű szövegei önelemzések is egyben. A darab dialógusai már azt a Széchenyit ábrázolják, akinek a belső világa furcsa, agyi tevékenysége nem mindenhol logikus és pontosan kimérhető. Néha eksztatikus, érthetetlen, közelít az örülethez a viselkedése. A párbeszédnek olyanok, hogy a szereplők gyakran nem a feltett kérdésekre válaszolnak. Az író azt helyezi előtérbe, mi zajlik a fejekben, és ez nem mindig függ a kérdéstől.

A hitbeli tabu áthágása

A mű központi kérdése: miért lett öngyilkos Széchenyi, mi vitte el odáig? Az író ezt taglalja ebben a történetben. A szereplők szintén erre keresik a választ egymás között, és a dráma azt akarja kiprovokálni a nézőből, tegye fel a kérdést: mi vezette ezt a rendkívüli, népszerű és nagyszerű teljesítményt nyújtó embert, ezt a szellemi gigászt az öngyilkossághoz?

Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik a darab legfőbb és legdominánsabb morális gondolatsora, mégpedig Széchenyi István vallásossága, kereszténysége, s a hitbeli tabu ezzel összeegyeztethetetlennek látszó áthágása, az öngyilkosság. A vívódás, hogy a társadalmi, történelmi helyzet szorítása elvezethet-e a végső és súlyos döntéshez: öngyilkos lehet-e valaki anélkül, hogy megszegné Isten törvényeit?

Változás, erőszak nélkül

Széchenyi nem álmodott az 1848-as forradalomról, hiszen az maga az erőszak. A forradalom pedig, amely csupa cselekvés, távol áll a békés reformoktól. Széchenyi úgy akarja megváltoztatni a társadalmat, hogy közben elutasítja az erőszakot. Új morált szeretne az emberek tudatába beültetni a felvilágosodáson, a reformokon, a fejlődésen keresztül. Nem pusztán reformpolitikus és államférfi volt, hanem etikai forradalmár, valamint társadalomszervező. A közjóért való munkálkodásról Széchenyi azt tartja, a változást csak akkor lehet elérni, ha megváltozik a közgondolkodás. Ez szerinte úgy változtatható meg, ha tanulnak, nevelődnek az emberek a felvilágosodás eszméin keresztül. A társadalom analízisjeként pedig rájön arra, a modernizációba vetett hit adhatja csak egy feudalizmusba ragadt nép számára a kilábalási, továbblépési lehetőséget a jólét, felemelkedés felé. Így tud az ember gondolkodása nemesebb érdek és érték felé fordulni.

Látomáskép az előadásból

A történelmi háttérről

A történelmi dráma Széchenyi István utolsó napjait mutatja be a döblingi elmeógyógyintézetben, miután megírta az Ein Blicket, a Bach-rendszert bíráló tanulmányát. Ez Londonban jelent meg német nyelven. Hiába volt a császár titkos tanácsadója, házkutatást tartottak nála, elkobozták írásait, besúgókat állítottak rá, megfigyelték, megfenyegették. A zaklatások rontották egészségi állapotán. Féltve nemzetét, családját, nemesi címüket, tartva attól, hogy valóban bezárják az igazi örültek közé és eltüntetik a politikából, hosszas vívódás, kétségek közepette öngyilkosságot követ el. Az ehhez vezető utat, történelmi és intellektuális mozzanatokot, kezelő orvosával, Goldmark doktorral zajló önmardosó vitáit mutatja be az előadás egy izgalmas sakkjátszma árnyékában, aminek nincs győztese.

Széchenyi és Németh László

Széchenyi István Sopron első díszpolgára. A politikus, író, polihisztor, az akkori idők modern polgári Magyarországot megteremtő energiával közreműködött az első hazai, egyúttal soproni gőzmalom megalapításában. Részt vállalt a Sopron-Németújhelyi Vasút Társaság megalakulásában és a Soproni Takarékpénztár létrejöttét is segítette. Ő volt az első részvényjegyző, 2000 forinttal, vagyis húsz darab részvénnyel. A tiszteletbeli választmány tagjává választották. Sopronban 1823-ban jelentette meg a falkavadász-társaság fellendítése érdekében írt német nyelvű művét.

Széchenyi István 17 éves korában már katona volt. Részt vett a Napóleon elleni háborúban. Sokat utazott, bejárta Törökországot, Kelet- és Nyugat-Európát. Hazatérve céljával nemzete sorsának jobbítását tűzte ki. Megalapította a Magyar Tudományos Akadémiát, előmozdította a dunai és tiszai gőzhajózást, a Lánchíd megépítését, támogatta a vasúthálózat megépítését és az egyesült Budapest ötletét.

Széchenyi szerepében Széles Tamás

Széchenyi Istvánt nem tartották klasszikus értelemben sportembernek, mégis rendszeresen mozgott, sokat tett a sport, a testmozgások népszerűsítésért, sőt sportegyesületeket is létrehozott. Érdekesség, hogy rengeteget gyalogolt, jelentős távolságot tett meg így, s közben születtek meg naplóbeszámolóí, elmélkedései. A lóversenyzés hazai megteremtése mellett az evezés meghonosítása szintén a nevéhez fűződik: 1841-ben hozta létre az első evezős egyletet, majd az első csónakházat. Angliában tanult meg Wesselényi Miklóssal evezni, sőt, két angol barátjával így kelt át Bécsből Pozsonyba. Mindemellert az úszás volt az egyik hobbija, bár későn, 28 évesen tanult meg úszni. A teniszjáték ősenek számító labdajátékot még 55 évesen is üzte. Wesselényi szerint kifejezetten jól és szenvedélyesen játszott. Ám az egyik legkedveltebb kikapcsolódása a sakkozás volt. Rendszeresen játszott, gyűjtötte az ezzel kapcsolatos szakkönyveket, és nagyon sokat foglalkozott sakkfeladványokkal.

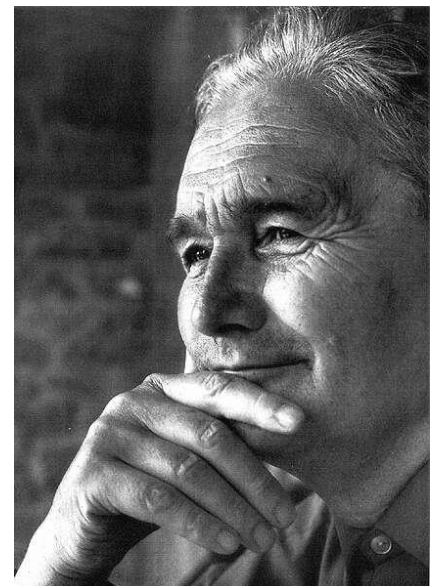
Széchenyi államférfiként az 1848 áprilisában megalakuló Batthyány kormányban a közmunka-közlekedésügyi miniszteri tárcát kapta. Posztjáról öt hónap után lemondott.

Ezután már egyre több időt töltött Döblingben, az ideggyógyintézetben. Itt is alkotott, írt. Előfordult, hogy úgy nézett ki a lakosztálya, mint egy sajtóközpont. Memorandumokat juttatott el az angol, a francia kormányhoz. Röpiratokat írt Bécs ellen, hogy engedményekre kényszerítse őket az 1859. évi válság idején. A rendőrség ezután házkutatást tartott nála, zaklatták. Széchenyi elsőnek ismerte fel a polgári reformok szükségességét, nyíltan hirdette azokat, segítette megvalósításukat. Élete végén szembefordult az addig általa tisztelt Habsburg-házzal. Temetése napján a soproni városi színház nem tartott előadást.

Németh László Kossuth-díjas magyar író, esszéista, drámaíró a 20. század magyar irodalmának egyik meghatározó képviselője. Széchenyi című drámája 1946-ban született, és az elmeagyógyintézetbe zárt Széchenyi István gróf életének végső dilemmáját tárja elénk.

A dráma nem a történelem Széchenyijéről szól, hanem az „Igazságszerető Emberről, akit emberi gyengesége, bolondházba húzódnó féltékenysége sem tud visszatartani, hogy a szívét vájó igazat valahogy a világba ne vesse...” Az igazságkereső hőst állítja szembe korának kicsinyességével, értetlenségével, és a „bukva győző hős” sorsában egyszerre ábrázolja az eszme diadalát és az eszme képviselőjének megtörését.

„Egy ember a sors csapdájába szorult: öngyilkosságra készül. Ez olyan sugallat, terv, elhatározás, amelyről nem lehet beszélni; még a csapda szorulását is félig-meddig lehet csak szavakkal konstatálni: a szó ugyanannyira rejti, mint amennyire elárulja a megrendülést... Az emberek megzavarásában gyönyörködő fölény s elragadtatásukat kivívni akaró alkalmazkodás játéka ez...” – vall darabjáról az író, Németh László.

Németh László író (1901–1975)

Podcast műsorok a szereplőkkel és a rendezővel:

Széles Tamás <https://soundcloud.com/pro-kultura-sopron/harmadik-csengetes-01>

Boráros Imre <https://soundcloud.com/pro-kultura-sopron/harmadik-csengetes-04>

Kovács Frigyes <https://soundcloud.com/pro-kultura-sopron/harmadik-csengetes-kovacs-frigyeskesz>

Csiszár Imre <https://soundcloud.com/pro-kultura-sopron/harmadik-csengetes-csiszar-imre>

Ha még többet szeretnél tudni...

...keresd fel ezen a linken a Soproni Petőfi Színház honlapját, ahol további részleteket árulunk el:

<https://www.soproniszhaz.hu/hirek/1796-szechenyi-munkabemutato-elott.htm>

Látogatók a döblingi elmegyógyintézetben Széchenyinnél: Béla fia (Papp Attila), Zichy Géza, a mostohaafia (Marosszéki Tamás) és Lonovics érsek (Boráros Imre)

Az anyagot Varga Róbert írásainak felhasználásával készítette: Németh Ervin